
Psychológia a patopsychológia
dieťaťa, 52, 2018, č. 1, s. 24–35.

STRATÉGIE ZVLÁDANIA INTELEKTOVO NADANÝCH A BEŽNÝCH ADOLESCENTOV Z GYMNÁZIA V KONTEXTE ŠTRUKTÚRY OSOBNOSTNÝCH DIMENZIÍ

JOLANA LAZNIBATOVÁ – DUŠAN FÁBIK – IVAN BELICA
– MÁRIA BALÁŽOVÁ

Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie, Bratislava,
Škola pre mimoriadne nadané deti a Gymnázium, Bratislava

COPING STRATEGIES OF INTELLECTUALLY GIFTED AND
COMMON ADOLESCENTS ATTENDING GRAMMAR SCHOOL IN
THE CONTEXT OF THE PERSONALITY DIMENSIONS STRUCTURE

DOI: 10.2478/papd-2018-0003

Abstract:

Introduction: The aim of the present research was to find out the frequency of use of particular coping strategies by intellectually gifted and common adolescents and to evaluate this frequency in the context of the personality structure.

Methods: The sample consisted of 253 pupils attending grammar schools in Bratislava from 14 to 18 years of age. According to own criteria, 85 of them were identified as exceptionally intellectually gifted. They included those who scored 120 and more at least in 2 from 3 subtests IST-R-2000 (Words, Numerical Scale, Cubes), or who had an average score at least 120 in the given subtests. The intellectually gifted children were compared with children with common intellect in the frequency of use of particular coping strategies (CSI copying questionnaire). Moreover, we investigated a relationship between these strategies and personality traits (NEO-FFI) separately in the group of gifted children and separately in the group of pupils with a common intellect.

Results: Gifted pupils use social isolation strategy significantly more often and, on the contrary, they use considerably less the social support strategy than pupils with normal intellect.

A significant moderately strong correlation (>0.35) of neuroticism with problem solving (negative), escape into fantasy and self-criticism, furthermore, extraversion with social support and social isolation (negative), and finally, conscientiousness and problem solving was indicated in gifted children. As far as common pupils, such correlations have been demonstrated between neuroticism and escape into fantasy and self-criticism, and between conscientiousness and escape into fantasy (negative).

Limits: The selected criterion for intellectual talent can be set to a higher level in the future. The intellectual talent was evaluated only by 3 subtests of IST-R-2000.

Conclusion: Gifted pupils in stressful situations more often tend to withdraw in comparison to common pupils. The personality dimensions – neuroticism, extraversion and conscientiousness are in relationship with management strategies. On the basis of the results, it can be assumed that the personality structure of gifted pupils is more strongly associated with the frequency of use of coping strategies than in common pupils.

Keywords: coping strategies, personality structure, intellectual giftedness

1 Zvládanie

Zvládanie alebo coping sa vymedzuje ako „súbor kognitívnych a behaviorálnych snažení zameraných zvládnutím, redukovať alebo tolerovať vnútorné a vonkajšie požiadavky, ktoré ohrozujú alebo prevyšujú zdroje jednotlivca“ (Lazarus & Folkman, 1984, s. 141). V copingu rozlišujeme množstvo stratégii. R. Lazarus a S. Folkman (1984) rozlišujú, napr. dve základné copingové stratégie, resp. dve základné oblasti copingových stratégii: 1. na problém zamerané stratégie a 2. stratégie zamerané na emócie. Tieto copingové stratégie obsahujú v sebe množstvo ďalších dielčích stratégii, a preto je vhodné ich chápať ako dva všeobecné typy copingových prístupov (Folkman & Moskowitz, 2004). Taktiež panuje nejednoznačnosť medzi niektorými stratégiami, napr. pozitívna reinterpretácia sa podľa niektorých spája so stratégiami zameranými na emócie (Carver et al., 1989) a podľa iných (napr. Tobin et al., 1989) spadá do stratégii zameraných na problém. Okrem toho existujú aj iné poňatia stratégii, napr. D. Tobin et al., (1989) vymedzili príklonové a odklonové stratégie; F. Rothbaum et al. (1982) primárnu kontrolu (zmena okolia) a sekundárnu kontrolu (začlenenie do okolia). Aj tie obsahujú ďalšie dielčie stratégie.

1.1 Zvládanie bežných a intelektovo nadaných adolescentov

P. Macek (2003) označuje adolescenciou celé druhé desaťročie nášho života. Podobne pristupuje k problematike M. Vágnerová (2000), ktorá ju delí na ranú (10-13), strednú (14-16) a neskorú (17-20). Rovnakú štruktúru adolescencie s menšími obmenami uvádzajú aj ďalší autori (Collins & Steinberg, 2006; Langmeier & Krejčířová, 1998). Z pohľadu E. Eriksona (1999) je adolescencia piatym z ôsmich vývinových štadií, ktorú charakterizuje ako hľadanie vlastnej identity, vyrovnanie sa s pochybnosťami o sebe samom, hľadanie svojej pozície vo svete. Adolescent

prekonáva vnútorné krízy, ktoré možno označiť ako konflikt „identita vs. zmätok“. V kognitívnom vývoji sa zlepšuje deduktívne uvažovanie, schopnosť získavať informácie (Collins & Steinberg, 2006) a podľa teórie J. Piageta sa rozvíja formálne operačné myšlenie. Podľa klasifikácie L. Kohlberga (in Vágnerová, 2000) je morálka adolescentov konvenčná s tendenciou postupu na postkonvenčnú. Tá sa orientuje na reciprociu a zmluvné vzťahy, neskôr na existenciu svedomia a osvojovanie si etických princípov. I. Kon (1986) ju nazýva morálkou „autonómnu“, pretože ju charakterizuje autonómny systém zásad. Význam biologických faktorov, najmä pohlavného dozrievania a sexuality, zastupuje najmä S. Freud, ktorý hovorí o veku 12 rokov (teda raná adolescencia) ako súčasti genitálneho štátia, kedy dochádza k otvoreným prejavom sexuality a oživeniu ranných komplexov. R. Havighurst (1957) chápe adolescenciu ako obdobie plnenia 2 hlavných vývinových úloh: 1. upustenie od priveľkej závislosti na rodičoch a 2. nadvázovanie diferencovanejších vzťahov k vrstvovníkom oboch pohlaví. Súhrne možno povedať, že adolescent sa na základe svojich skúseností s novými rolami a riešením existencionálnych otázok stáva buď vyrovnanejšou a sebaistejšou osobnosťou alebo naopak osobnosťou s vnútorným zmätkom (Erikson, 2002).

V adolescentnom veku bežnej populácie platí, že s pribúdajúcimi rokmi sú schopní študenti využívať stále viac zvládacích stratégii (Williams & McGillicuddy-De Lisi, 1999). V tomto vývinovom štádiu je pomerne typické aj frekventované využívanie maladaptívnych zvládacích stratégii (Hampel & Petermann, 2005).

Výskumov zameraných na zvládanie stratégii intelektovo nadaných adolescentov je menej ako pri bežnej populácii, no napriek tomu sa dospelo k pomerne konzistentným záverom. Ukazuje sa, že nadaní žiaci v náročných situáciách využívajú približne rovnako často aktívne aj vyhýbavé stratégie. Túto tézu reprezentuje napr. výskum, v ktorom sa porovnávali nadaní žiaci zo Slovenska a Česka (Lazníbatová, 2012). V obidvoch prípadoch boli najpreferovanejšie stratégie: zameranie na kontrolu situácie resp. reakcie, čo sa dá považovať za adaptívne stratégie vzhľadom na potenciál stratégie zachovať si pokoj v záťažovej situácii. U slovenských nadaných žiakov platilo, že len mierne zaostávala stratégia vyhýbania. Podobný výsledok priniesol výskum J. Sowayovej a M. Mayovej (1997), ktoré skúmali zvládanie nadaných detí, kde zistili, že tieto deti majú tendenciu v situácii emočnej záťaže voliť vyhýbavé stratégie resp. stratégii úniku. J. Sowayová a M. Mayová (1997) sú názoru, že tieto deti používajú stratégie vo forme „time-out“. Najprv uniknú zo situácie s cieľom upokojiť emócie a následne po získaní nadhľadu začnú situáciu riešiť. Rovnako vo výskume M. Bobákovej a M. Mesárošovej (2011) sa zistila preferencia stratégii úniku a rozptylenia. Pripomíname, že opäť len mierne zaostávali aktívne stratégie. Aktuálne štúdia od D. Fábika a J. Lazníbatovej (2015) zase poukázala na preferenciu konštruktívnych stratégii. V tejto práci nadaní žiaci preferovali adaptívnu stratégii plánovanie, ktorá sa poníma z daných stratégii ako najefektívnejšia. Okrem týchto prác jestvujú aj ďalšie štúdie, ktoré hovoria v kontexte nadaných žiakov o adaptívnych

zvládacích stratégijách (napr. Cohen & Frydenberg, 2005; Foust et al., 2006; Preuss & Dubow, 2004).

1.2 Zvládanie v kontexte osobnostnej štruktúry

Výsledky výskumov zvládania záťažových situácií adolescentov už dávnejšie poukázali na súvislosť copingu s osobnostnou štruktúru, ďalej so situačnými faktormi, alebo popisujú stratégie zvládania ako dispozičné tendencie. Konkrétnych výskumov zameraných na zvládanie bežnej populácie vo vzťahu k osobnostným charakteristikám je značné množstvo (napr. Connor-Smith & Flachsbart, 2007; Hanžlová & Macek, 2008; Eksi, 2010; Karimzade & Besharat, 2011; O'Connor, 2015). Väčšina výskumov poukazuje na fakt, že je to práve osobnostná charakteristika neurotizmus, ktorá zohráva hlavnú úlohu vo výbere jednotlivých zvládacích stratégii. V populácii nadaných aktuálne výskumy a štúdie na túto tému prakticky absentujú úplne.

2 Výskumné ciele

Cieľom výskumu je zistiť frekvenciu využívania jednotlivých zvládacích stratégí vo vzťahu k osobnostným charakteristikám. Výskum zároveň sleduje špecifickosť, resp. uniformitu copingu v kontexte kognitívnych schopností. V súlade s cieľmi práce sú stanovené tieto výskumné otázky:

- VO 1: Ako sa líšia nadaní adolescenti vo frekvencii využívania copingových stratégii od bežných adolescentov?
- VO 2: Existuje štatisticky významný vzťah medzi zvládacími stratégiami a osobnostnou štruktúrou bežných adolescentov?
- VO 3: Existuje štatisticky významný vzťah medzi zvládacími stratégiami a osobnostnou štruktúrou nadaných adolescentov?

3 Výskumná vzorka

Vzorka pozostávala z 253 participantov, 14–18 ročných študentov bratislavských gymnázií, ktorí boli rozdelení na dve skupiny: skupinu bežných (168, z toho 77 mužov a 91 žien) a skupinu intelektovo nadaných žiakov (85, z toho 44 mužov a 41 žien). Intelektové nadanie ponímame v tomto prípade ako nadpriemernú všeobecnú intelektovú spôsobilosť (Fábik, 2017). Kritériá pre zaradenie do skupiny intelektovo nadaných sme (po konzultácii s autorom slovenskej verzie použitého testu doc. V. Dočkalom) stanovili takto: priemer štandardného skóre v 3 subtestoch IST-R 2000 ≥ 120 b., alebo štandardné skóre ≥ 120 aspoň vo dvoch subtestoch. V celom súbore bolo identifikovaných 85 študentov s intelektovým nadaním.

4 Metódy skúmania

Vzhľadom na stanovený cieľ a vývinové obdobie výskumnej vzorky sme zvolili nasledujúcu batériu dotazníkov: IST-R 2000 (3 subtesty), NEO-FFI a Coping Strategies Inventory.

Amthauerov test IST-R 2000 (Dočkal et al. 2017) – inteligenčný test, z ktorého boli vybraté 3 subtesty: Slová, Numerická škála a Kocky, ktoré podľa nášho názoru najlepšie reprezentujú komplexnosť intelektových schopností. Zároveň tento výber slúžil k tomu, aby znížil čas administrácie v podmienkach školy. Celkové skóre intelektu bolo vypočítané ako priemer štandardných skóre všetkých troch subtestov. Cronbachova α zistená u žiakov gymnázií bola vypočítaná pre jednotlivé subtesty takto: Slová GE ($\alpha = 0,69$), Numerická škála NU ($\alpha = 0,87$) a Kocky SP ($\alpha = 0,78$).

NEO-FFI – pätfaktorový osobnostný inventár (autori P. T. Costa a R. R. McCrae), ktorý meria päť všeobecných dimenzií osobnosti: neurotizmus, extraverziu, otvorenosť, prívetivosť a svedomitosť. Každá škála pozostáva z 12 tvrdení. Respondent vyjadruje mieru súhlasu, resp. nesúhlasu podľa toho, do akej miery ho dané tvrdenie vystihuje na 5-bodovej škále. Preklad slovenského vydania spravil I. Ruisel a P. Halama (2007).

Coping Strategies Inventory (ďalej len CSI) – 72-položkový dotazník, ktorý hodnotí spôsoby zvládania. Vytvorený bol D. Tobinom et al. (1984), ale použitý bol už mnohými ďalšími výskumníkmi (napr.: Gutner et al., 2006; Cano Garcia et al., 2007). Odpovede sú hodnotené na 5-bodovej Likertovej škále (1 = málo vystihuje až 5 = veľmi vystihuje). CSI podáva informáciu o frekvencii používania ôsmich stratégí zvládania, pričom je každá stratégia sýtená deviatimi položkami. Skúmané stratégie sú:

- riešenie problémov – subškála zahŕňa položky týkajúce sa behaviorálnych a kognitívnych stratégii, používaných na odstránenie zdroja stresu zmenou stresujúcej udalosti;
- kognitívna reštrukturalizácia – subškála zahŕňa kognitívne stratégie, ktoré preformujú stresovú situáciu, aby bola menej ohrozujúca a obsahovala aj pozitívnu stránku;
- sociálna podpora – subškála sa skladá z položiek, ktoré sa vzťahujú k hľadaniu emočnej podpory u ostatných ľudí;
- vyjadrovanie emócií – subškála skúma uvoľnenie a vyjadrenie emócií;
- vyhýbanie sa problému – subškála sa skladá z položiek, ktoré sa týkajú odmietania problémov a vyhýbania sa myšlienok spôsobených stresujúcimi udalosťami;
- fantazijský únik – subškála skúma kognitívne stratégie, ktoré odrážajú neschopnosť alebo neochotu zmeniť situáciu symbolicky, rovnako aj pasívne dúfanie a prianie, že situácia bude lepšia;

- sebakritika – subškála zahŕňa položky, ktoré odrážajú tendenciu k obviňovaniu a kritizovaniu samého seba za vzniknutú situáciu;
 - sociálna izolácia – subškála meria mieru izolácie od rodiny a priateľov.
- Prvé štyri subškály (riešenie problémov, kognitívna reštrukturalizácia, sociálna podpora, vyjadrovanie emócií) môžeme považovať za konštruktívne a sám D. Tobin et al. (1984) ich označuje spoločným pojmom *zaangažovanie* (engagement). Zvyšné štyri stratégie (vyhýbanie sa problému, želanie, aby sa problém vyriešil, sebakritika, sociálna izolácia) sú menej konštruktívne a sú zastrešené pod pojmom *neangažovnosť* (disengagement).

5 Výsledky výskumu

Použité štatistické metódy sú Kolmogorov-Smirnov test pre testovanie normality, t-test, U-test a Pearsonov, resp. Spearmanov korelačný koeficient.

VO 1: Ako sa líšia nadaní adolescenti vo frekvencii využívania copingových stratégii od bežných adolescentov?

T a b u ľ k a 1

Frekvencia využívania copingových stratégii nadaných a bežných adolescentov.

	Žiaci	N	AM	SD	t / U	p	Test
Riešenie problémov	Nadaní	84	28,5	6,831	0,925	0,356	t-test
	Bežní	164	29,27	5,916			
Kognitívna reštrukturalizácia	Nadaní	85	27,74	7,392	1,5	0,135	t-test
	Bežní	168	29,05	6,123			
Vyhýbanie sa problému	Nadaní	83	26,11	6,691	5 930,5	0,098	U-test
	Bežní	164	26,85	6,235			
Sociálna podpora	Nadaní	84	26,25	9,917	5 326,5	0,003*	U-test
	Bežní	164	29,36	8,540			
Fantazijný únik	Nadaní	85	22,3	5,993	6 733,5	0,554	U-test
	Bežní	166	22,25	5,692			
Sebakritika	Nadaní	84	29,4	7,894	1,177	0,240	t-test
	Bežní	166	28,14	8,045			
Sociálna izolácia	Nadaní	83	26,89	5,69	6 604,5	0,595	U-test
	Bežní	166	25,23	9,38			

* = p≤0,01

Tabuľka 1 ukazuje, že signifikantný rozdiel vo frekvencii používania zvládácích stratégí medzi nadanými a bežnými adolescentmi existuje v dvoch prípadoch: *sociálna podpora* a *sociálna izolácia*. Nadaní žiaci vyhľadávajú v porovnaní s bežnými žiakmi menej sociálnu podporu a naopak častejšie volia sociálnu izoláciu.

VO 2: Existuje štatisticky významný vzťah medzi zvládacími stratégiami a osobnostnou štruktúrou bežných adolescentov?

Tabuľka 2

Využívanie zvládacích stratégii bežných adolescentov v kontexte osobnostnej štruktúry.

	Neurotizmus	Extraverzia	Otvorenosť	Prívetivosť	Svedomitosť
Riešenie problémov	-0,260** 157	0,085 156 SK	0,026 156	0,008 150	0,349** 156
Kognitívna reštrukturalizácia	-0,219** 161	0,170* 160 SK	0,269** 160	0,184* 154	0,149 159
Vyjadrovanie emócií	-0,029 157 SK	0,147 156 SK	0,083 157 SK	0,042 151 SK	-0,014 156 SK
Sociálna podpora	0,058 157 SK	0,305** 156 SK	0,076 156 SK	0,250** 150 SK	-0,006 155 SK
Vyhýbanie sa problému	0,144 160	-0,088 158 SK	-0,077 160	-0,017 153	-0,226** 158
Fantazijný únik	0,366** 159	-0,141 158 SK	0,094 158	0,073 152	-0,391** 157
Sebakritika	0,415** 159	-0,156 158 SK	0,009 158	-0,003 152	-0,140 158
Sociálna izolácia	0,238** 158 SK	-0,275** 158 SK	0,046 157 SK	-0,194* 151 SK	-0,148 156 SK

* = p≤0,05; ** = p≤0,01

SK – Spearmanov korelačný koeficient (ak nie je uvedené použitý bol Pearsonov korelačný koeficient)
druhý riadok v tabuľke označuje počet ľudí

Preukázali sa viaceré významné vzťahy (označené hviezdičkou), avšak v prípade korelačného koeficientu $< 0,35$ nepovažujme výsledok za dostatočne silný. Zdá sa tak, že pri bežných žiakoch zohráva pri výbere stratégie osobnostná charakteristika neurotizmus najvýraznejšiu úlohu. Vidíme, že zvládacie stratégie *fantazijný únik* a *sebakritika* dosiahli s touto šálou významné pozitívne korelácie. Okrem toho sa preukázala významná negatívna korelácia medzi svedomitosťou a stratégou *fantazijného úniku*.

VO 3: Existuje štatisticky významný vzťah medzi zvládacími stratégiami a osobnostnou štruktúrou nadaných adolescentov?

Tabuľka 3

Využívanie zvládacích stratégii nadaných adolescentov v kontexte osobnostnej štruktúry.

	Neurotizmus	Extraverzia	Otvorenosť	Prívetivosť	Svedomitosť
Riešenie problémov	-0,418** 83	0,256 82	0,126 81	-0,039 79	0,508** 83
Kognitívna reštrukturalizácia	- 0,181 84 SK	0,104 83 SK	0,275* 80 SK	0,105 80 SK	0,258* 84 SK
Vyjadrovanie emócií	- 0,024 82	0,254* 82	0,006 80	0,003 78	0,138 82
Sociálna podpora	-0,012 83	0,478** 82	0,128 81	0,335** 80	0,231* 83
Vyhýbanie sa problému	0,112 84	- 0,172 83	- 0,266* 82	- 0,202 80	- 0,240* 84
Fantazijný únik	0,513** 83	- 0,208 82	0,022 81	0,005 79	- 0,248* 83
Sebakritika	0,458** 82	- 0,179 81	0,302** 80	- 0,006 78	- 0,123 82
Sociálna izolácia	0,210 84	- 0,478** 83	0,028 82	- 0,326** 80	- 0,120 84

* = $p \leq 0,05$; ** = $p \leq 0,01$

SK – Spearmanov korelačný koeficient (ak nie je uvedené, použitý je Pearsonov korelačný koeficient)
druhý riadok v tabuľke označuje počet ľudí

V tabuľke 3 vidíme, že neurotizmus nadaných žiakov taktiež zohráva dominantnú úlohu pri frekvencii využívania zvládacích stratégii. Vyšia miera neurotizmu nadaných žiakov je spätá so signifikantne nižším využívaním adaptívnej a konštruktívnej

zvládacej stratégie *riešenie problémov* a naopak signifikantne frekventovanejšiemu využívaniu menej konštruktívnych stratégii ako *fantazijný únik* a *sebakritika*. Tvrдíme preto, že osobnostná charakteristika neurotizmus je výraznou prekážkou pri adekvátnom zvládaní stresových situácií nadaných žiakov. K ďalším významným výsledkom radíme signifikantne pozitívnu koreláciu extraverzie a stratégii *sociálna podpora* a zároveň negatívnu koreláciu extraverzie a *sociálnej izolácie*. Posledný významný vzťah existuje medzi svedomitosľou a stratégiou *riešenie problémov*.

6 Diskusia

Výskum zistil rozdiely vo využívaní zvládacích stratégii medzi nadanými a bežnými adolescentmi. Nadaní využívajú signifikantne menej zvládaciu stratégii sociálna podpora a signifikantne častejšie stratégii sociálna izolácia. Môžeme povedať, že nadaní častejšie ako bežní študenti v záťažových situáciách konajú a postupujú individuálne. Práve na túto stránku nadaných študentov poukázalo už mnoho domácich aj zahraničných autorov (napr. Colangelo & Davis, 2003; Lazníbatová, 2007). Zároveň je však nutné dodať, že aritmetický priemer stratégie sociálnej podpory (26,25 b.) je u nadaných adolescentov stále vyšší ako aritmetický priemer sociálnej izolácie (24,82 b.), čo naznačuje, že aj títo žiaci vyhľadávajú sociálnu blízkosť v priebehu záťažových okolností.

Ďalšie získané výsledky týkajúce sa problematiky zvládania sú v kontexte osobnostných štruktúr. K spoločným črtám zvládacích mechanizmov nadaných a bežných adolescentov radíme význam osobnostnej charakteristiky neurotizmu. V obidvoch skupinách je spojená s vyššou frekvenciou *fantazijného úniku* a *sebakritiky*. V skupine nadaných zároveň s menšou frekvenciou stratégie *riešenie problémov*. Na základe uvedených výsledkov môžeme povedať, že to, čo naznačujú výskumy v prípade bežnej populácie (napr. Connor-Smith & Flachsbart, 2007) môže platiť aj v populácii nadaných, a teda osobnostná škála neurotizmus významne súvisí s výberom zvládacích stratégii.

Prínosné sú aj výsledky v kontexte osobnostnej škály svedomitosť. V rámci tej dosiahli bežní žiaci najsilnejšiu koreláciu (negatívnu) pri stratégii *fantazijný únik* a nadaní žiaci zase pozitívnu pri adaptívnej zvládacej stratégii *riešenie problémov*. Zdôrazňujeme, že osobnostná škála svedomitosť, ktorá je bežne spájaná s perfekcionizmom (napr. Stoeber, 2009) nespôsobuje u nadaných adolescentov maladaptívne správanie, ale je späťa s adaptívou a najefektívnejšou zvládacom stratégou (*riešenie problémov*). Poslednú podobnosť medzi nadanými a bežnými adolescentmi vidíme v menšom význame osobnostných škál otvorenosť a prívetivosť. Ani v jednej skupine totiž neprekročil korelačný koeficient v kontexte zvládacej stratégie hodnotu 0,35.

7 Záver

Na základe vyššie uvedených výskumných zistení môžeme konštatovať, že nadaní žiaci v záťažových situáciach preukazujú častejšie utiahnuté správanie ako bežní žiaci. Zároveň sme zistili, že ich osobnostné dimenzie neurotizmus, extravерzia a svedomitosť sú vo vzťahu s frekvenciou využívania zvládacích stratégii. Vzhľadom na fakt, že sa u nadaných žiakov preukázalo viac signifikantných vzťahov s korelačnými koeficientom vyšším ako 0,35 ako u bežných žiakov taktiež predpokladáme, že osobnostná štruktúra nadaných žiakov je silnejšie spätá s frekvenciou využívania zvládacích stratégii ako osobnostná štruktúra bežných žiakov. Túto úvahu je však nutné naďalej a dlhodobo skúmať a overovať.

LITERATÚRA

- Bobáková, M. – Mesárošová, M. (2011). Stratégie zvládania u nadaných detí. In Lovaš, L., Mesárošová, M. (Eds.), *Psychologické aspekty a kontexty sebaregulácie* [online]. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011, s. 98-107.
- Cano Garcia, F. J. – Rodríguez Franco, L. – Garcia Martínez, J. (2007). Spanish version of the Coping Strategies Inventory. *Actas Esp Psiquiatr*, vol. 35, no. 1, p. 29-39.
- Carver, C. S. – Scheier, M. F. – Weintraub, J. K. (1989). Assessing coping strategies: A theoretically based approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 56, no. 2, p. 267-283.
- Cohen, L. M. – Frydenberg, E. (2005). Coping for capable kids. Waco: Prufrock Press. ISBN 978-1882664238.
- Colangelo, N. – Davis, G. A. E. (2003). Handbook of Gifted Education. 3rd edition. Boston: Pearson Education, Inc. ISBN 0-205-34063-6.
- Collins, W. A. – Steinberg, L. (2006). Adolescent development in interpersonal context. In W. Damon, N. Eisenberg (Eds.), *Handbook of Child Psychology. Vol.3. Social, emotional and personality development*. NY: Wiley. 1003-1067 p. ISBN 978-0-471-27290-8.
- Connor-Smith, J. – Flachsbart, C. (2007). Relations Between Personality and Coping: A Meta-Analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 93, no. 6, p. 1080-1107.
- Dočkal, V. et al. 2017. I-S-T 2000 R. Test štruktúry inteligencie. Praha: Hogrefe Testcentrum.
- Eksi, H. (2010). Personality and Coping among Turkish College Students. *Educational Sciences: Theory & Practice*, vol. 10, no. 4, p. 2159-2176.
- Erikson, E. H. (2002). Dětství a společnost. Praha: Nakladatelství Argo, 2002. 390 s. ISBN 8072033808.
- Erikson, E. H. (1999). Životný cyklus rozšírený a dokončený. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 128 s. ISBN 807106291X.
- Fábik, D. (2017). Matematicky nadaný žiak. Bratislava: Vydavateľstvo UK. ISBN 978-80-223-4226-1.
- Fábik, D. – Lazníbatová, J. (2015). Zvládanie stratégie nadaných adolescentov v kontexte prežitého rodinného sklamania. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, roč. 49, č. 4, s. 369-380.
- Folkman, S. – Moskowitz, J. T. (2004). Coping: pitfalls and promise. *Annual Review of Psychology*, vol. 55, p. 745-774.
- Foust, C. R. – Rudasill, M. K. – Callahan, C. M. (2006). An investigation into the gender and age differences in the social coping of academically advanced students. *Journal of Advanced Academics*, vol. 18, no. 1, s. 60-83.

- Gutner, C. A. – Rizvi, S. L. – Monson, C. M. – Resick, P. A. (2006). Changes in Coping Strategies, Relationship to the Perpetrator, and Posttraumatic Distress in Female Crime Victims. *Journal of Traumatic Stress*, vol. 19, no. 6, p. 813-823.
- Hampel, P. – Petermann, F. (2005). Age and Gender Effects on Coping in Children and Adolescents. *Journal Of Youth and Adolescence*, vol. 34, no. 2, p. 73-83.
- Hanžlová, M. – Macek, P. (2008). Zvládací strategie a styly dospívajících. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, roč. 43, č. 1, s. 3-22.
- Havighurst, R. (1957). Human Development and Education. New York: New York Longmans Green & Co, 1957
- Karimzade, A. – Besharat, M. (2011). An investigation of the relationship between personality dimensions and Stress coping styles. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, vol. 30, p. 797-802.
- Kon, I. S. (1986). Kapitoly z psychologie dospívania. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 181 s. ISBN 14-233-86.
- Langmeier, J. – Krejčírová, D. (1998). Vývojová psychologie. Vyd. 3. Praha: Grada Publishing, 1998. 343 s. ISBN 80-7169-195-X.
- Latack, J. C. (1986). Coping with job stress: Measures and future directions for scale development. *Journal of Applied Psychology*, vol. 71, no. 3, p. 377-385.
- Lazarus, R.S. – Folkman, S. (1984). Stress, appraisal and coping. New York: Springer, 1984. ISBN 0826141919.
- Lazníkabatová, J. (2012). Nadaný žiak na základnej, strednej a vyskej škole. Bratislava: IRIS, 2012. ISBN 978-80-89256-87-7.
- Macek, P. (2003). Adolescence. 2. upr. vyd. Praha: Portál, 2003. 142 s. ISBN 8071787477.
- O'Connor, N. (2015). The Correlation Among Personality Characteristics, Stress, and Coping of Caregivers of Individuals with Intellectual and Developmental Disabilities: dissertation. Walden University Schlar Works, p. 148.
- Preuss, L. J. – Dubow, E.F. (2004). A comparison between intellectually gifted and typical children in their coping responses to a school and peer stressor. *Roeper Review*, 2004, vol. 26, no. 2, p.105-112.
- Rothbaum, F. – Weisz, J. R. – Snyder, S. (1982). Changing the world and changing the self: A two-process model of perceived control. *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 42, no. 1, p. 5-37.
- Ruisel, I. – Halama, P. (2007). NEO päť faktorový osobnostný inventár. Testcentrum-Hogrefe: Praha.
- Sowa, C. J. – May, K. M. (1997). Expanding Lazarus and Folkman's paradigm to the social and emotional adjustment of gifted children and adolescents (SEAM). *Gifted Child Quarterly*, vol. 41, no. 2, s. 36-43.
- Stoeber, J. – Otto, K. – Dalbert, C. (2009). Perfectionism and the Big Five: Conscientiousness predicts longitudinal increases in self-oriented perfectionism. *Personality and Individual Differences*, vol. 47, no. 4, p. 363-368.
- Tobin, D. L. – Holroyd, K. A. – Reynolds, R. V. – Wigal, J. K. (1989). The hierarchical factor structure of the Coping Strategy Inventory. *Cognitive Therapy and Research*, vol. 13, no. 4, p. 343-361.
- Tobin, D. L. – Holroyd, K. A. – Reynolds, R. C. (1984). User's manual for the Coping Strategies Inventory. Athens, OH: Ohio University, Department of Psychology. [online]. [cit. 2015-11-02] Dostupné na internete: http://www.ohiropsychology.com/files/images/holroyd_lab/Manual%20Coping%20Strategies%20Inventory.pdf
- Vágnerová, M. 2000. Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.

Williams, K., – McGillicuddy-De Lisi, A. (1999). Coping Strategies in Adolescents. *Journal of Applied Developmental Psychology*, vol. 20, no. 4, p. 537-549.

Súhrn: Cieľom výskumu bolo zistiť frekvenciu využívania jednotlivých zvládacích stratégí nadanými adolescentmi a vyhodnotiť ich frekvenciu v kontexte osobnostnej štruktúry. Výskumu sa zúčastnilo 253 študentov bratislavských gymnázií vo veku 14-18 rokov, z ktorých bolo 85 označených ako intelektovo nadaných. Použité metódy boli: copingový dotazník CSI, osobnostný dotazník NEO-FFI a na detekciu nadania boli použité 3 subtesty IST-R-2000. Výskum preukázal u nadaných respondentov nižšiu frekvenciu zvládacej stratégie sociálna podpora a vyššiu frekvenciu sociálnej izolácie. S medzi osobnostnými vlastnosťami vyzkazoval najviac stredne silných korelácií s copingovými stratégiami (negatívne s riešením problémov, pozitívne s fantazijným únikom a sebkritikou neurotizmu).

Kľúčové slová: zvládanie, osobnostná štruktúra, intelektové nadanie

PhDr. Jolana LAZNIBATOVÁ, CSc. pracuje ako výskumná pracovníčka a zároveň pôsobí ako riaditeľka školy pre mimoriadne nadané deti. Viac ako 25 rokov sa intenzívne venuje problematike nadania, nadaných detí a ich vzdelávaniu. Špecializuje sa na identifikáciu, diagnostiku a výber nadaných detí do vzdelávacích programov. Koordinuje sieť škôl s triedami pre nadané deti v Slovenskej republike.

PaedDr. PhDr. Dušan FÁBIK pracuje ako poradenský psychológ na škole pre mimoriadne nadané deti a zaoberá sa problematikou nadania.

Mgr. Ivan BELICA pôsobí ako výskumný pracovník vo Výskumnom ústave detskej psychológie a patopsychológie. Zaoberá sa nadanými deťmi, ako aj fyziologickými koreláimi psychických procesov a exekutívnymi funkciami.

PhDr. Mária BALÁŽOVÁ pracuje vo Výskumnom ústave detskej psychológie a patopsychológie od roku 2008 a výskumne sa venuje najmä tématam používania internetu deťmi a nadaným deťom.